

ΔΥΟ ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΙΔΙΟ ΒΙΒΛΙΟ

Το ρίγος της ύπαρξης

Από τους **Βαγγέλη Χατζηβασιλείου, Γιώργο Βέη**

Με δέκα ποιητικές συλλογές στο ενεργητικό της, που σηματοδοτούν μια τριακονταπενταετή παρουσία στα γράμματα, η Δήμητρα Χ. Χριστοδούλου προχωρεί από καιρό σταθερά προς την ωριμότητά της, έχοντας δοκιμάσει ήδη κάποιες κρίσιμες (αν και τελειώς αφανείς ή αθόρυβες) τροποποιήσεις στην οπτική και στη σύνθεση της στιχουργικής της. Αν, επί παραδείγματι, για ένα μεγάλο διάστημα κατά την εξέλιξη της πορείας της, το οποίο ξεκινάει με τα «Αλογα του Μυροβλήτου» (1974), σταθμεύει στην «Ηγήσώ» (1979) και στο «Χώμα» (1985) και φτάνει μέχρι το «Κυπαρίσι των εργατικών» (1995), το «Προς τα κάτω» (1999) και το «Ελάχιστο πριν» (2005), η ποιήτρια δουλεύει τα κομμάτια της με βάση ένα σκληρό χέρσα γης, όπου κάθε ελπίδα και απαντοχή έχουν στραφεί προς έναν στεγνό ουρανό (η ελπίδα τρέφεται για να χάσει τα φτερά της προτού προλάβει να πάρει σάρκα και οστά), στον «Λιμό», που δημοσιεύεται το 2007, εκπροσωπώντας την προτελευταία δουλειά της, ο κόσμος της παύει να ιεραρχείται από πάνω προς τα κάτω (το κάτω μβενίζει το πάνω και το πάνω συντρίβει έως στραγγαλισμού το κάτω), ενώ ο θρήνος για την απώλεια της ύπαρξης τείνει να παραχωρήσει τη θέση του στη σμίλευση ενός σαφώς αποδραματοποιημένου κλίματος, διαποτισμένου από μίαν έντονη απροσδιοριστία και ρευστότητα. Το τοπίο του «Λιμού» κυριαρχείται από αμφίρροπες και μονίμως εκκρεμείς εικόνες ή καταστάσεις, οι οποίες βαθμιαία σηματοδίνουν ένα υπαντικτικό (ακόμη και κρυπτικό) τοπίο, όπου η ποίηση της Χριστοδούλου ανακαλύπτει έναν καινούργιο τρόπο αναπνοής και λειτουργίας: την ειρωνεία και τον αυτοσαρκασμό.

Η ειρωνεία, ο αυτοσαρκασμός και η ατιμώφαιρα της αιώρησης και της αμφισβήτησης, σε συνδυασμό με τη διακίνηση μιας σειράς διφών υποστάσεων, που άλλοτε εμφανίζονται με έναν καθαρώς συμβολικό ρόλο και άλλοτε υπέχουν αποφασιστική θέση στην ανέλιξη της πλοκής, αποτελούν τα απαραίτητα χαρακτηριστικά της καινούριας συλλογής της Χριστοδούλου, η οποία τιτλοφορείται «Πώς αυτοκτονούν οι Ασούριοι». Το βιβλίο πιάνει κατά τόπους επαφή, όπως φροντίζει να μας προειδοποιήσει ο τίτλος, και με δύο σαφώς καινούρια στοιχεία σε ό, τι αφορά την προγενέστερη αγωγή της ποιήτριας: το άλογο και το παράλογο.

Απαγορευμένη διαφυγή

Υπάρχει εκ νέου στο «Πώς αυτοκτονούν οι Ασούριοι» ο εγκλωβισμός του εγώ σ' έναν περίκλειστο και αδιέξοδο χώρο, από τον οποίο η οποιαδήποτε διαφυγή έχει απαγορευτεί ως παραπλανητική προσδοκία. Το υποκείμενο συνθλίβεται για μία ακόμη φορά από τις μολόπτερες της εξωτερικής του απομόνωσης (της απομάκρυνσης από τους άλλους) και της εσωτερικής του αφιδάτωσης (του καταναγκαστικού περιορισμού στην ιδιαιτερότητα του περιμέτρου), σε μια τροχιά η οποία δεν καταφέρει να εγγυηθεί το παραμύθιο για την πραγματική του επιβίωση. Κι αν τα πράγματα μοιάζει να πονούν και πάλι λιγότερο επειδή τείνουν να χάνουν το σχήμα τους μέσα στην ομίχλη, η οποία τα περιβάλλει, αλλά και εξαιτίας του ειρωνικού τονισμού τους, που σπεύδει να αποκαθλώσει το αίσθημα ελευθερίας, το οποίο τυχόν τα συνέχει, ο τελικός τους ορίζοντας δεν παύει να παραμένει βαρύς και αποπνικτικός. Όσο για τις διφείς υποστάσεις, τις οποίες συναντούμε κυρίως στο δεύτε-

ρο, αφηγηματικό μέρος της συλλογής (τιτλοφορημένο «Η υπερηφάνεια των κληροδοτών»), συναντουμε κάποια στιγμή τη συμβολική και τη σκηνακή τους δράση σε μια παγωμένη επιφάνεια, κάτω από την κρούστα της οποίας σαλεύει ένα εξαιρετικά ανθρωπιστικό ρίγος.

Ενάντια στην έξαρση

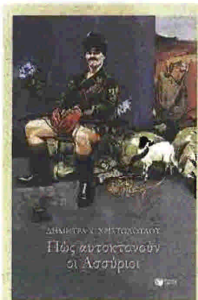
Όσο πολεμά η Χριστοδούλου, από συλλογή σε συλλογή και από στίχο σε στίχο, την αισθηματική και την εκφραστική έξαρση του λόγου της τόσο μεγαλώνει το πεδίο της υπαρξιακής της δυσφορίας. Η ανάγκη για περιστολή της διάταξης σε βαθμό εκμηδενισμού οδηγεί στο «Πώς αυτοκτονούν οι Ασούριοι» σ' έναν διακριτικό εναγκαλισμό με το άλογο και το παράλογο. Όπως το έλεγα πρωτύτερα, πρόκειται για έναν καινούριο προσανατολισμό, με τις ποιητικές παραστάσεις να διασπώνται σ' επανάληψη τη συνέχεια και τη συνοχή τους, διαλύοντας οριστικά τους δεσμούς του ποιητικού εγώ με τον περίγυρό του. Αν στο σημείο αυτό συνυπολογίσουμε τη διαρκή εναλλαγή αλόγου και παραλόγου σ' ένα τόξο το οποίο αποφεύγει εσκεμμένα τον αιφνιδιασμό και την έκπληξη (η καταστράτηγηση της λογικής έχει εν προκειμένω μηκετική και όχι υπερρεαλιστική ή λετριτική καταγωγή), το συμπέρασμα προκύπτει μάλλον αβίαστα. Το άλογο και το παράλογο υπερβαίνουν, παραποιούν ή διαστρέφουν την πραγματικότητα, όχι για να αποκάλυψουν και να στιγμάτισουν τη βασανιστική μορφή της, αλλά για να εξοικειωθούν με τα βαθύτερα, οργανικά γυριματά της, που ηθελημένα ή αθέλητα έχουν πλέον ενσωματωθεί στον καθημερινό ψυχομό του υποκειμένου, γεννώντας ένα είδος δεύτερης φύσης. Όπως το θέλει ο πρωτοπρόσωπος αφηγητής στο ποίημα «Ο απόστολος» (από το πρώτο μέρος της συλλογής υπό τον τίτλο «Πώς σώθηκε ο Νάρκισσος»):

*Απ' το παράθυρο που βλέπει στον ακάλυπτο
 Κι απ' το φάργγι που βλέπει στο Γενάρη
 Πέρασε μισοκάταδο κι αέρας.
 Γύρω από τη μούλα της πηγής
 Ακούστηκαν ταραγμένα ποτήρια.*

*Θα έλθω στον ύπνο σου και θα'μαι βρόμικος.
 Θα έχω στα νύχια μου χιόνια.
 Θα αστράφτουν σαν θρυμματισμένους πάγους τα σεντόνια σου.
 Κι ο κρότος της σπονδυλικής σου στήλης θα αλλάξει.
 Σε μια σειρά δαχτυλιόδια του καπνού.
 Θες δεν θες, θα ζυπνίζεις και θα δεις.*

Με λέξεις που έχουν καταλήξει σε ατόφιο κρύσταλλο ή σε κοφτερό γυαλί, με εικόνες που συνταυρίζουν τα ετερογενή και τα ανόμοια ψηφία τους δίχως να διαταράσσουν τη βαθύτερη ενότητα τους (γεγονός το οποίο ενισχύει την αίσθηση του παραλογισμού), με πρόσωπα που κινούνται ανάμεσα στην ψευδαίσθηση, το όνειρο και το παραμύθιο, με ποιητικές ιστορίες που φτάνουν στο τέρμα έχοντας νινάξει στο αέρα την αφετηρία τους, όπως και με μίαν υποβλητική εκφορά δωματίου (η ποίηση ως ακουστικό κτήμα μιας μικρής συντροφιάς), η Χριστοδούλου κατορθώνει να φτιάξει ένα άκρως σημαντικό ποιητικό βιβλίο (καλύτερο και από τον σημερινό «Λιμό»): ένα βιβλίο το οποίο την αναδεικνύει σε μίαν από τις πιο αξιοπρόσωπες φωνές όχι μόνο της γενιάς της, αλλά και της νεότερης ελληνοκτικής ποίησης.

B. X.

Δήμητρα Χ. Χριστοδούλου
Πώς αυτοκτονούν οι Ασούριοι
 εκδόσεις Πατάκι,
 σ. 104, € 10,55

Όσο πολεμά η Χριστοδούλου, από συλλογή σε συλλογή και από στίχο σε στίχο, την αισθηματική και την εκφραστική έξαρση του λόγου της τόσο μεγαλώνει το πεδίο της υπαρξιακής της δυσφορίας.

B. X.

Ο στίχος τείνει να ανταποκριθεί στο όνειρο της δημιουργού του, να δώσει δηλαδή κάποια ευτυχή στιγμή την εντύπωση ότι μπορεί να ορθωθεί ενδεχομένως τριδοστάτος.

G. B.

«**Τ**η ζέση, που την έλεγα πείνα, / Την τρέφω τώρα και μ' έναν καφέ...». Διαβάζω από το παραπάνω βιβλίο το δίστιχο ποίημα με τίτλο «Τα μεσάνυχτα». Η Δήμητρα Χ. Χριστοδούλου συγκαταλέγεται στους αντιπροσωπευτικότερους δημιουργούς της γενιάς του '70. Το 2008, το αμέσως προηγούμενο ποιητικό της έργο, με τίτλο *Λιμός*, που εξέδωσε η Νεφέλη, απέσπασε, ως γνωστόν, το Κρατικό Βραβείο Ποίησης. Η γραφή της διακρίνεται για την προσημνιμένη λεκτική της ευθύτητα και την εμμονή της στη διερεύνηση των ειδοποιών ποσοτήτων και των κρίσιμων ποιοτήτων της εξ αντικειμένου πραγματικότητας. Μάλιστα έχει διατυπωθεί δικαίως η άποψη ότι «θα μπορούσε, αν δεχτόμε ότι υπάρχουν σχέσεις που επιβιώνουν μέσω άλλων, να είναι η γγγονή της Ζωής Καρέλλη, η θυγατέρα της Ελένης Βακαλό και η μικρή αδελφή της Κικής Δημοσιούλα, ωστόσο, επιμένοντας περισσότερο στο ζήτημα των κληρονομικών αποταμιεύσεων, θα έλεγα ότι εμφανέστερες είναι οι συγγενικές του λόγου, της ρητορικής και της τεχνικής της με τις πρωτοπόρες Αμερικανίδες, την παλαιότερη Έμιλι Ντίκινσον και τη νεότερη Σίλβια Πλαθ» (ιδετέ Αλέξης Ζήρας, περιοδικό *Διαβάζω*, τ. 507, Μάιος 2010). Και σ' αυτή, τη δέκατη ποιητική της συλλογή είναι ευδιάκριτος ο ανατρεπτικός σαρκασμός, ο οποίος απαντά στα τελευταία έργα της. Δείγμα: «*Κάποια εγκάρδια ερέπια, / Μια θάλασσα χωρίς το χρώμα, / Πέρες και χέρτα, κίνα δυο κηλίδες φως. / Το μέλλον του παιδιού να με τρομάζει, / Η γη που τρέβεται σαν το τυρί στο πιάτο, / Ποιο πιάτο, του γαλαξία του φερέρω... / Πρέπει με τα οργήματα των σπλάχνων / Να πίνει πια καφέ το σιγάκι του...*». Οι διαδοχικές αισθητικές συναιρέσεις, οι οποίες χαρακτηρίζουν εν γένει την προσγγιση των διακεκριμένων ινδαλιμάτων της ποιήτριας, επιτρέπουν στις αλληγορικές αποτυπώσεις, αλλά και στις αναπόφευκτες παρωδίες να βρίσκουν πρόσφορο έδαφος για την περαιτέρω ιδιαίτερα επικοινωνιακή τους ανάπτυξη. Ο στίχος τείνει να ανταποκριθεί στο όνειρο της δημιουργού του, να δώσει δηλαδή κάποια ευτυχή στιγμή την εντύπωση ότι μπορεί να ορθωθεί ενδεχομένως τριδοστάτος. Σε συνδυασμό μάλιστα μ' ένα είδος συναινετικής κριτικής, η οποία ασκείται διακριτικά, αλλά σταθερά στα δρώμενα στο εσωτερικό της κοινωνικής κυψέλης, ο καλώς συγκερασμένος σαρκασμός λειτουργεί ως ιδεώδης δόξαλαος ήθους. Τα δε πεζομορφα ποιήματα, που καλύπτουν το δεύτερο μέρος της σύνθεσης, με τίτλο «Η υπερηφάνεια των κληροδοτών», σπεύδουν να υλοποιήσουν την κυρίαρχη ποιητική πρόθεση. Ετσι, ο συγκεκριμένος μικρόκοσμος, δηλαδή ό, τι απαρτίζεται τα καθέκαστα του συγκινησιακού δρώμενου που κατα σύμπτωση γράφει και ο μακρόκοσμος, ό, τι πιθανότατα εκλαμβάνεται ως όλον, επικοινωνούν μέσω της λεκτικής μουσικής. Η εν λόγω πρόθεση φρονώ ότι δικαιώνεται πλήρως: η δόκιμη επινοητικότητα του υποκειμένου αναδιανέμει τις καλειδοσκοπικές πτυχές των διακριτών κόσμων του κατά τρόπο χαρίεντα, αβίαστα αμφίσημο, αλλά και ανατρεπτικό ταυτοτρόπων. Αν το πρώτο μέρος του βιβλίου, με τίτλο «Πώς σώθηκε ο Νάρκισσος», συνιστά επαρκέστατη επιτομή της δεξιοτεχνίας της Δ. Χ. Χριστοδούλου να αποφαίνεται επιγραμματικά για τη φύση των εμμονών-ειδώνων της, τότε το προαναφερθέν δεύτερο μέρος συνιστά υβριδικό επίτευγμα συνθετικής αβρότητας. Αποφεύγοντας σιωπηρώς πλην σαφώς τις μιμήσεις πράξεων, οι οποίες τελεστήθηκαν αναπόφευκτα στα προηγούμενα βιβλία της, η ποιήτρια διερευνά με τακτ την ενδοχώρα νέων αλληλοχών, ωμοώσεων και ισορροπιών.

G. B.